

Lekcje demokracji w oparciu o książkę Timothy'ego Snydera „O tyranii. Dwadzieścia lekcji z dwudziestego wieku”

Scenariusz kładzie nacisk na rozwijanie krytycznego myślenia, umiejętności analizy informacji, wyrażania własnego zdania oraz aktywnej postawy obywatelskiej. Zajęcia łączą elementy pracy z tekstem, dyskusji, pracy w grupach i mini-projektów.

Scenariusz jest przeznaczony dla uczniów szkół średnich (16-19 lat) i zaplanowany na **90 minut** (dwie godziny lekcyjne).

Można zrealizować również wybrane elementy lub ćwiczenia.

Główne elementy scenariusza:

1. **Wprowadzenie (15 minut)**
 - Przedstawienie tematu i autora książki.
 - Ćwiczenie wprowadzające: skojarzenia z pojęciami „demokracja” i „tyrania”.
 - Mini-dyskusja o możliwości przekształcenia demokracji w tyranię.
2. **Praca z wybranymi lekcjami z książki Snydera (30 minut)**
 - Podział na 5 grup, każda zajmująca się inną „lekcją” z książki.
 - Analiza przydzielonych fragmentów dotyczących tematów:
 - „Nie okazuj automatycznego posłuszeństwa”,
 - „Broń instytucji”,
 - „Wystrzegaj się państwa jednopartyjnego”,
 - „Bądź czujny i odważny”,
 - „Wierz w prawdę” i „Sprawdzaj fakty”.
 - Prezentacja wniosków przez grupy
3. **Współczesne zagrożenia dla demokracji (20 minut)**
 - Burza mózgów i dyskusja,
 - Ćwiczenie dotyczące rozpoznawania fake newsów.
4. **Działanie: jak chronić demokrację? (20 minut)**
 - Opracowanie mini-kampanii społecznych,
 - Prezentacja pomysłów.
5. **Podsumowanie i refleksja (5 minut)**
 - Rundka podsumowująca,
 - Propozycja zadania dodatkowego.

Scenariusz zawiera również:

- Szczegółowe karty pracy dla każdej grupy z cytatami z książki i pytaniami
- Materiały dodatkowe dla prowadzącego (przykładowe pytania do dyskusji, wskazówki metodyczne)
- Propozycje modyfikacji scenariusza dla różnych grup wiekowych i o różnym poziomie zaawansowania

Książka posiada dwa wydania:

tradycyjna książeczka zawierająca tekst oraz bogato ilustrowane wydanie graficzne.

NAPISZ, CZY PROPOZYCJA zajęć okazała się atrakcyjna, a uwagi przydatne.

Co warto zmienić, poprawić, uzupełnić? rzecznikdlacznia@edu.gdansk.pl

Scenariusz

Jak rozpoznawać zagrożenia dla demokracji i im przeciwdziałać?

INFORMACJE OGÓLNE

Temat zajęć: Jak rozpoznawać zagrożenia dla demokracji i im przeciwdziałać?

Grupa docelowa: młodzież w wieku 16-19 lat (klasy licealne, technikum)

Czas trwania: 90 minut (2 godziny lekcyjne)

Miejsce: sala lekcyjna z możliwością przestawienia ławek, dostępem do tablicy/flipchartu

Cel ogólny	Cele szczegółowe
Zwiększenie świadomości uczniów na temat mechanizmów prowadzących do tyranii oraz sposobów ochrony wartości demokratycznych.	• Uczeń zna wybrane lekcje z książki Timothy'ego Snydera „O tyranii”. • Uczeń potrafi wskazać przejawy zagrożeń dla demokracji w przeszłości i teraźniejszości. • Uczeń rozumie swoją rolę w ochronie wartości demokratycznych • Uczeń potrafi krytycznie analizować informacje i rozpoznawać manipulację. • Uczeń umie sformułować i wyrazić własne zdanie na tematy społeczno-polityczne. • Uczeń rozwija umiejętność współpracy i dyskusji w grupie.
Metody i formy pracy	Pomoce dydaktyczne
• Dyskusja moderowana • Praca w grupach • Burza mózgów • Analiza tekstu • Metoda projektu (mini-projekt) • Elementy dramy	• Wydrukowane fragmenty książki Timothy'ego Snydera „O tyranii. Dwadzieścia lekcji z dwudziestego wieku” • Karty pracy dla uczniów • Flipchart lub tablica • Markery/kreda • Karteczki samoprzylepne (post-it) • Materiały do kolażu (opcjonalnie): kolorowe czasopisma, nożyczki, klej, duże arkusze papieru • Projektor i komputer (opcjonalnie) do wyświetlania cytatów lub materiałów multimedialnych

PRZEBIEG ZAJĘĆ. Jeśli propozycja jest zbyt obszerna – wybierz elementy.

I. WPROWADZENIE	 15 minut
Przywitanie i przedstawienie tematu zajęć Krótkie wyjaśnienie, kim jest Timothy Snyder i czego dotyczy jego książka. Podanie celów zajęć.	
Ćwiczenie wprowadzające: „Demokracja vs. Tyrania” Uczniowie otrzymują karteczki samoprzylepne. Zadanie: na jednej karteczce napisać skojarzenie z pojęciem „demokracja”, na drugiej - z pojęciem „tyrania”. Karteczki przyklejamy na dwie osobne części tablicy/flipchartu. Prowadzący grupuje podobne odpowiedzi i krótko je omawia, tworząc mapę skojarzeń.	
Mini-dyskusja: Czy demokracja może przekształcić się w tyranię? W jaki sposób mogłoby się to stać?	
II. LEKCJE Z KSIĄŻKI SNYDERA	 30 minut
Podział na grupy - 5 grup (4-5 osób w grupie) Każda grupa otrzymuje lub losuje kartę pracy z cytataми z książki Snydera dotyczącymi jednej z wybranych „lekcji”: Grupa 1: „Nie okazuj automatycznego posłuszeństwa” Grupa 2: „Broń instytucji” Grupa 3: „Wystrzegaj się państwa jednopartyjnego” Grupa 4: „Bądź czujny i odważny” Grupa 5: „Wierz w prawdę” i „Sprawdzaj fakty”	
Praca w grupach Każda grupa analizuje przydzielony fragment i odpowiada na pytania: • Na czym polega zagrożenie opisane przez Snydera? • Jakie przykłady z historii przytacza autor? • Jakie rozwiązania/przeciwdziałania proponuje? • Czy widzicie podobne zagrożenia we współczesnym świecie? Podajcie przykłady.	
Prezentacja wyników pracy Przedstawiciel każdej grupy prezentuje wnioski (3-4 minuty na grupę). Pozostali uczniowie mogą zadawać pytania.	
III. WSPÓŁCZESNE ZAGROŻENIA DLA DEMOKRACJI	 20 minut
Burza mózgów: „Współczesne zagrożenia dla demokracji” Prowadzący zapisuje na tablicy odpowiedzi dotyczące współczesnych zagrożeń dla demokracji.	
Dyskusja na temat wybranych zagrożeń Z listy wybieramy 2-3 najczęściej pojawiające się zagrożenia. Omawiamy, dlaczego uczniowie postrzegają je jako istotne. Analizujemy, w jaki sposób lekcje Snydera mogą pomóc w przeciwdziałaniu tym zagrożeniom.	
Ćwiczenie: „Fake news vs. fakty” Prowadzący przedstawia 3-4 informacje (część prawdziwych, część fałszywych) dotyczących aktualnych wydarzeń społeczno-politycznych. Uczniowie w parach zastanawiają się, które z nich są prawdziwe, a które fałszywe. Wspólne sprawdzenie odpowiedzi i omówienie strategii weryfikacji informacji.	

IV. DZIAŁANIE: JAK CHRONIĆ DEMOKRACJĘ?	 20 minut
Praca w nowych grupach Tworzenie nowych grup (mieszmamy poprzednie składy). Każda grupa otrzymuje zadanie opracowania mini-kampanii społecznej na temat jednego z poniższych tematów: • Jak zachęcić młodych ludzi do aktywnego udziału w życiu demokratycznym? • Jak rozpoznawać manipulację i propagandę w mediach? • Jak skutecznie bronić wartości demokratycznych w codziennym życiu? • Jak prowadzić dialog z osobami o odmiennych poglądach? Prezentacja pomysłów - grupy przedstawiają swoje propozycje Krótka dyskusja nad możliwościami realizacji wybranych pomysłów	
V. PODSUMOWANIE I REFLEKSJA	 5 minut
Rundka podsumowująca Każdy uczeń kończy jedno z poniższych zdań: • „Najważniejsza lekcja, którą wynoszę z dzisiejszych zajęć to...” • „Po dzisiejszych zajęciach zastanawiam się nad...” • „Chciałbym/chciałabym dowiedzieć się więcej o...”	

Zadanie dodatkowe (opcjonalne, do wykonania po zajęciach):

1. Przeczytanie wybranego fragmentu książki Snydera.
2. Odnalezienie w mediach przykładów ilustrujących wybrane lekcje.
3. Przygotowanie własnej „21. lekcji” - co uczniowie dodaliby do książki Snydera.

NAPISZ, CZY PROPOZYCJA zajęć okazała się atrakcyjna, a uwagi przydatne.

Co warto zmienić, poprawić, uzupełnić? rzecznikdlaucznia@edu.gdansk.pl

KARTA PRACY - GRUPA 1 - Lekcja: „Nie okazuj automatycznego posłuszeństwa”

Cytaty z książki:

„Większość władzy autorytarnej XX wieku opierała się na posłuszeństwie. W latach 30. XX wieku w Niemczech i Austrii pozdrowienie 'Heil Hitler' zastąpiło tradycyjne 'dzień dobry'. (...) Nie bądź jednym z tych, których konformizm czy strach czyni współwinnymi. Gdy słyszysz jakiś polityczny kod, nie powtarzaj go. Gdy czujesz, że kogoś dehumanizujesz, zrób krok w tył.”

Polecenia dla grupy:

1. Wyjaśnijcie, na czym polega zagrożenie związane z automatycznym posłuszeństwem?
2. Jakie przykłady z historii przytacza Snyder?
3. Jakie przeciwdziałania proponuje autor?
4. Czy dostrzegacie przejawy automatycznego posłuszeństwa we współczesnym świecie? Podajcie przykłady.

KARTA PRACY - GRUPA 2 - Lekcja: „Broń instytucji”

Cytaty z książki:

„Instytucje nie bronią się same. (...) Instytucje upadają, gdy od wewnątrz powoli zaczynają się zmieniać, a potem nagle się załamują. Wybieraj instytucję, którą kochasz - sąd, gazetę, prawo, związek zawodowy - i bierz ją w obronę.”

Polecenia dla grupy:

1. Wyjaśnijcie, dlaczego obrona instytucji jest ważna dla zachowania demokracji.
2. Jakie przykłady z historii przytacza Snyder?
3. Jakie działania proponuje autor?
4. Które instytucje w waszej opinii są szczególnie ważne dla demokracji dzisiaj i dlaczego?

KARTA PRACY - GRUPA 3 - Lekcja: „Wystrzegaj się państwa jednopartyjnego”

Cytaty z książki:

„Partie, które przejmują państwa, a potem je niszczą, zwykle rozpoczynają od zmiany systemów wyborczych, wywierania presji na niezależne media i utrzymywania, że rządzą w imieniu najbardziej pokrzywdzonych. (...) Bronimy systemu, gdy przypominamy sobie, że żadna partia, ruch czy lider nie może być tożsamy z systemem czy państwem.”

Polecenia dla grupy:

1. Wyjaśnijcie, na czym polega zagrożenie związane z państwem jednopartyjnym.
2. Jakie przykłady z historii przytacza Snyder?
3. Jakie przeciwdziałania proponuje autor?
4. Czy dostrzegacie we współczesnym świecie próby koncentracji władzy przez jedną partię? Podajcie przykłady.

KARTA PRACY - GRUPA 4 - Lekcja: „Bądź czujny i odważny”

Cytaty z książki:

„Gdy zaczyna się dzieć coś wyjątkowego, wierzymy w to, że sytuacja unormuje się sama z siebie. (...) Nie dostrzegliśmy znaków ostrzegawczych w przeszłości, niekoniecznie dlatego, że byliśmy egoistami, tylko dlatego, że było trudno uwierzyć, że katastrofy tego rodzaju naprawdę mogą się zdarzyć. (...) Bądź gotowy do niezgody, gdy inni nie reagują.”

Polecenia dla grupy:

1. Wyjaśnijcie, dlaczego czujność i odwaga są ważne w obronie demokracji.
2. Jakie przykłady z historii przytacza Snyder?
3. Jakie działania proponuje autor?
4. Czy możecie podać przykłady z historii lub współczesności, gdy czujność i odwaga obywateli pomogły w obronie demokracji?

KARTA PRACY - GRUPA 5 - Lekcje: „Wierz w prawdę” i „Sprawdzaj fakty”

Cytaty z książki:

„Porzucenie faktów to porzucenie wolności. Jeśli nic nie jest prawdziwe, nikt nie może krytykować władzy, bo nie ma podstaw do tego. (...) Poświęć trochę czasu oddzieleniu informacji od rozrywki. Sprawdzaj to, co wydaje Ci się być 'faktem'.”

Polecenia dla grupy:

1. Wyjaśnijcie, dlaczego wiara w prawdę i sprawdzanie faktów są ważne dla demokracji.
2. Jakie przykłady z historii przytacza Snyder?
3. Jakie działania proponuje autor?
4. Czy dostrzegacie we współczesnym świecie zjawisko manipulacji faktami? Podajcie przykłady i zastanówcie się, jak można je weryfikować.

MATERIAŁY DODATKOWE DLA PROWADZĄCEGO

Przykładowe pytania do dyskusji:

1. Czy instytucje demokratyczne w Polsce są wystarczająco silne, by oprzeć się potencjalnym zagrożeniom dla demokracji?
2. Jaką rolę odgrywają media społecznościowe w kształtowaniu opinii publicznej? Czy mogą być zarówno zagrożeniem, jak i narzędziem obrony demokracji?
3. Jak rozumieć „aktywne obywatelstwo” w kontekście lekcji Snydera?
4. Co może zrobić każdy z nas, by chronić wartości demokratyczne na co dzień?
5. Czy historia zawsze się powtarza, czy możemy się z niej uczyć i zapobiegać powtórkom negatywnych scenariuszy?

Wskazówki metodyczne:

1. Zachęcaj do wypowiedzi wszystkich uczniów, szczególnie tych mniej aktywnych.
2. Unikaj narzucania własnych opinii politycznych, staraj się moderować dyskusję, nie oceniając poglądów uczniów.
3. W razie pojawienia się silnych emocji lub kontrowersyjnych wypowiedzi, przypominaj o zasadach kulturalnej dyskusji i szacunku dla odmiennych poglądów.
4. Podkreślaj, że celem zajęć jest refleksja nad mechanizmami działania systemów politycznych i społecznych, a nie ocena konkretnych partii czy polityków.
5. Dostosuj poziom dyskusji do wiedzy i dojrzałości grupy - w młodszych grupach możesz skupić się bardziej na podstawowych wartościach demokratycznych, w starszych na bardziej złożonych mechanizmach społeczno-politycznych.

Modyfikacje scenariusza:

1. Dla grup zaawansowanych: można dodać więcej lekcji z książki Snydera lub zastosować bardziej złożone metody pracy, np. debatę oksfordzką.
2. Dla grup początkujących: można uprościć niektóre pojęcia, skupić się na mniejszej liczbie „lekcji” i poświęcić więcej czasu na wyjaśnienie podstawowych mechanizmów.
3. Rozszerzenie czasowe: scenariusz można rozbudować do cyklu zajęć, poświęcając każdemu spotkaniu inny aspekt ochrony demokracji.

Propozycje tematów do rozwinięcia:

1. Rola mediów w demokracji.
2. Znaczenie edukacji obywatelskiej.
3. Mechanizmy propagandy i manipulacji.
4. Historia ruchów oporu przeciwko tyranii.
5. Znaczenie praw człowieka i obywatela.